

УДК 332

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Огородник В.О.

Дане дослідження розкриває соціально-економічний стан Закарпатської області. В статі подано алгоритм аналізу розвитку регіону та за його допомогою здійснений аналіз. Проаналізовано економіко-географічне положення, узагальнюючі показники розвитку, економічний та соціальний стан регіону. Акцентовується увага на рівні регіонального розвитку. Проведений комплексний багатоаспектний аналіз соціально-економічного стану Закарпатської області, результати якого можуть слугуватимуть базою для розробки відповідних економічних рішень.

***Ключові слова:** регіон, соціально-економічний стан, регіональний розвиток.*

ВСТУП

Аналіз у стратегічному управлінні - необхідна передумова кожного наступного управлінського циклу, діяльність, яка призначена для вияву причин успіху або неуспіху стратегічної діяльності.

Регіон як частина сучасної економічної системи являє собою, насамперед, відокремлений суб'єкт економічної діяльності, що здійснює свої функції в економічному середовищі, до якого належать держава, природні умови і суспільство в цілому.

Виходячи саме з цього, всебічний аналіз стану регіону має здійснюватися у початковому процесі стратегічного управління, охоплювати не тільки склад і взаємозв'язки його внутрішніх елементів, функціонування та тенденції, що складаються.

В працях вітчизняних вчених В. Гесця, М. Долішнього, В. Євдокименка, Т. Єгоренка, Михасюка та Закарпатських вчених-регіоналістів Н. Кубіній, М. Лендела, Г. Ножової, В. Мікловди, М. Пітюлича, С. Слави проявляється значний науковий і практичний інтерес до проблеми регіонального розвитку.

В статі, застосовано статистико-економічний метод, інформаційною базою якого були статистичні збірники Державного комітету статистики та Закарпатського обласного управління статистики.

Огородник Валерія Олегівна, ст. викладач, Закарпатський державний університет, м. Ужгород, valeria.ogorodnik@gmail.com

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Оскільки єдиного методу аналізу розвитку регіону не існує, нами була розроблений алгоритм (табл.1), який допоможе провести комплексний

багатоаспектний аналіз соціально-економічного стану Закарпатської області, результати якого слугуватимуть базою для розробки відповідних економічних рішень.

Таблиця 1 Алгоритм аналізу соціально-економічного розвитку регіону.

№	ПОКАЗНИК
1	Економіко-географічне положення регіону
2	Узагальнюючі показники розвитку регіону
3	Економічний стан регіону
3.1	<i>промислове виробництво</i>
3.2	<i>агропромисловий комплекс</i>
3.3	<i>господарський комплекс та будівельна діяльність</i>
3.4	<i>зовнішньоекономічна діяльність</i>
3.5	<i>торгівля, сфера послуг та туризм</i>
4	Соціальний стан регіону
4.1	<i>зайнятість населення</i>
4.2	<i>рівень життя населення</i>
4.3	<i>охорона здоров'я</i>
4.4	<i>освіта</i>
4.5	<i>культура</i>

Вважаємо за доцільне провести аналіз за цією схемою.

1. Першоосною розвитку будь якого регіону є його економіко-географічне положення. М.М. Баранський, радянський економіко-географ, організатор науки, творець радянської районної школи як напрямку економічної географії, визначав категорію «економіко географічне положення», як відношення якогось місця, району чи міста до того, що лежить поза ним і має певне економічне значення, однаково чи будуть ті речі природного порядку чи створені в процесі історії [2].

Закарпатська область займає вигідне економіко-географічне положення. Вона розташована на південному заході України, на межі між Карпатськими горами і Середньо дунайською низовиною, в самому серці Європи. На півночі межує з Львівською, на сході з Івано-Франківською областями України. На півдні з Румунією, на південному заході з Угорщиною, на заході зі Словаччиною, на північному заході з Польщею.

Територія області складає 12,8 тис. кв. км., значна частина якої є гори (близько 80%). Найвищою точкою Закарпаття є вершина Говерли [1].

У Закарпатті 13 районів і 5 міст обласного значення. В області 609 населених пунктів, з них 215 мають статус гірських.

За даними головного управління статистики у Закарпатській області чисельність населення Закарпатської області (на початок 2011р.) – 1247,4 тис. осіб, з них міське 463,8 , сільське 783,6 тис осіб[6]

За чисельністю населення Закарпатська область знаходиться на 17 місці серед областей України. Природний рух населення відзначається зростанням числа народжених в 2010 році на 82 особи по відношенню до 2009 року.

З точки зору приросту населення Закарпатська область у 2006 та 2007 рр. була єдиним регіоном в

Україні, де цей приріст мав місце. У 2010 р. природний приріст в області, досяг найбільшого показника за цей період, а саме 3354 особи, що в 9,4 рази більше порівняно з 2007 р.[6]

За площею і населенням, у масштабах країни, область невелика. Питома вага Закарпатської області в економіці України за територією становить 2,1%, а за населенням 2,7%.

Слід зазначити, що Закарпаття – економічно самодостатній, екологічно чистий, рекреаційно-туристичний, центральноевропейський прикордонний регіон України із збереженими та примноженими: унікальною природою, самобутньою культурою та історико-архітектурною спадщиною, з високою освіченістю та духовністю громадян і впровадженими традиціями самоврядності громад [7].

До узагальнюючих показників економічної діяльності регіону відносять валовий регіональний продукт та валову додану вартість.

За допомогою таблиці 2 проаналізуємо динаміку ВРП у фактичних цінах, у розрахунку на одну особу, на одного зайнятого та на 1 грн. інвестицій.

Дані табл. 2 свідчать, по-перше, про розширене відтворення валового регіонального продукту як в Закарпатській області, так і в Україні (не враховуючи дані кризового 2009р). По-друге, темпи відтворення ВРП в Закарпатській області були повільнішими, ніж в Україні по першим трьом показника. По-третє, аналізуючи ВРП у розрахунку на 1 грн. капітальних інвестицій бачимо суттєву перевагу Закарпатської області.

Слід також відмітити, що показник «валовий регіональний продукт» визначається українською статистикою з 2004 р., а до 2004 р. використовувався показник «валова додана вартість». Аналіз валової доданої вартості у розрахунку на одну особу показав, по-перше, що показник ВДВ у розрахунку на одну особу по Закарпатській області менший ніж середньо

український. По-друге, що відставання Закарпаття по даному показнику збільшується з кожним роком. Якщо, в 2000 році валова додана вартість у

розрахунку на одну особу відрізнялась від середньо українського на 39,8%, то в 2010 році на 47,5% [6].

Таблиця 2 Валовий регіональний продукт Закарпатської області*

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 до 2004, %	2009 до 2008, %
1. ВРП у фактичних цінах; млн. грн.								
Закарпатська обл.	5297	6700	8185	10508	13208	12542	236,7	95
Довідково: Україна	345113	441452	544153	720731	948056	913345	264,6	96,3
Закарпаття у % до України	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4	1,4	-	-
2. ВРП у розрахунку на одну особу, грн.								
Закарпатська обл.	4238	5373	6576	8452	10626	10081	237,9	94,9
Довідково: Україна	7273	9372	11630	15496	20495	19832	272,7	96,8
Закарпаття у % до України	58,3	57,3	56,5	54,5	51,8	50,8	-	-
3. ВРП у розрахунку на одного зайнятого, грн.								
Закарпатська обл.	9849	12160	15065	19189	23918	23903	242,7	99,9
Довідково: Україна	17004	21347	26249	34477	45351	45234	266	99,7
Закарпаття у % до України	57,9	56,9	57,4	55,6	52,7	52,8	-	-
4. ВРП у розрахунку на 1 грн. капітальних інвестицій, грн.								
Закарпатська обл.	4	4,6	3,5	3,5	3,5	5,2	130	148,6
Довідково: Україна	3,9	4	3,6	3,2	3,5	4,7	120,5	134,3
Закарпаття у % до України	102,6	115	97,2	109,4	100	110,6	-	-

*Розраховано за джерелом: [4]-[6]

Аналіз економічного розвитку регіону дозволяє оцінити привабливість регіонального ринку для роботи на ньому, наскільки розвинене середовище для діяльності бізнесу, наскільки сприятливі умови для його розвитку та про ризики, з якими стикається бізнес при роботі в регіоні.

Рівень економічного розвитку регіону також впливає на рівень доходів населення, який у свою чергу визначає його потреби.

У структурі промислового виробництва Закарпатської області в 2010 році переважає переробна промисловість (83,3%), з неї

машинобудування (43,9%) та харчова промисловість (13,8%). Добувна промисловість становить лише 1,3% від всього промислового виробництва.[6]

Загальний обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) Закарпатської області в 2010 році склав 6971,3 млн. грн., що на 21,2% більше ніж в 2009 році.

Індекс промислового виробництва Закарпатської області за підсумками 2010 року склав 142,9%, що є краще ніж по Україні. В цілому по Україні даний показник склав 111%.

Випуск продукції сільського господарства в Закарпатській області всіма сільгоспвиробниками (сільгоспспідприємствами, господарствами населення, фермерами) в 2010 році склав 2153 млн. грн. У 2010 році в сільському господарстві відбулося зменшення в порівнянні з 2009 роком на 2,8%, причому в рослинництві відбулось зменшення на 7,3%, а в тваринництві збільшення - на 1,5% [6].

Сільське господарство Закарпатської області має приміську спеціалізацію. Тваринництво є провідною галуззю сільського господарства.

З 1275,3 тис. га земельної площі та сільськогосподарських угідь належить Рахівському (189,2 тис. га.) та Тячівському району (181,8 тис. га.)

У 2010 індекс обсягу виробництва продукції сільського господарства склав 97,2%, значення аналогічного показника в 2009 році становило 103,4 [6].

Зменшення обсягу виробництва сільськогосподарської продукції в 2010 році в порівнянні з 2009 роком означає і зменшення доходів людей, зайнятих у сільському господарстві.

Протягом 2008, 2009 та 2010 років, підприємства області (крім банків та бюджетних установ) отримали збиток від звичайної діяльності до оподаткування в сумі 261,4 млн. грн., 349,2 та 84,7 млн. грн. відповідно, тоді як в 2007 році підприємства спрацювали із сальдовим фінансовим результатом в сумі 256,7 млн. грн. прибутку.

Будівельними організаціями області за 2010 рік реалізовано будівельної продукції на суму 454,9 млн. грн., що на 37,9% менше обсягів реалізації попереднього року.

Зовнішньоторговельний оборот області товарами та послугами в 2010 році склав 2593,7млн. дол. США, що на 32,5% більше, ніж за 2009 рік. При цьому обсяги експорту становили 1205,6 млн. дол. США (на 23,2% більше, ніж за 2009 рік), імпорту –

1388,1 млн. дол. США (на 41,8% більше, ніж за 2009 рік).

Обсяги зовнішньої торгівлі області безпосередньо товарами становили 2505,2 млн. дол. США або 96,6% від загального обсягу зовнішньої торгівлі області товарами і послугами та на 32,7% більше від обсягів зовнішньої торгівлі товарами за 2009 рік. При цьому обсяги експорту товарів становили 1156,6 млн. дол. США (на 23,7% більше, ніж за 2009 рік), імпорту –1348,6 млн. дол. США (на 41,5% більше, ніж за 2009 рік).

Основу структури експорту в 2010 році склала продукція за такими видами економічної діяльності: машинобудування – 751,8 млн. дол. США та легка промисловість – 156,5 млн. дол. США.

Основними торговельними партнерами області, до яких в 2010 році експортувались товари, були: Угорщина, Австрія, Німеччина, Словаччина, Італія.

Основу структури імпорту склала продукція машинобудування 871 млн. дол. США.

Найбільші імпортні надходження в 2010 році здійснювались з: Німеччини, Угорщини, Китаю, Чеської Республіки та Австрії. [6]

Відповідно до поділу країн за ступенем залежності від міжнародної торгівлі Закарпатська область характеризується, як регіон з високим ступенем залежності (див табл. 3). Ступінь залежності визначається як відношення половини вартісного обсягу зовнішньоторговельного обігу (експорт (E) + імпорт (I)) до валового внутрішнього продукту (ВВП), як це видно з формули (1) [3,с.22].

$$D_{\text{зал.}} = \frac{1}{2}(E + I) \times 100\% \quad (1)$$

Відповідно, країни поділяються на три групи: високозалежні (45-93%), середньозалежні (14-44%) та низькозалежні (2,7-13%).

Таблиця 3 Ступінь залежності Закарпатської області від міжнародної торгівлі*

Показник	2005	2006	2007	2008 ¹	2009
ВРП (у фактичних цінах, млн. грн.)	6700	8185	10508	13208	12542
ВРП (у фактичних цінах, млн. дол. США)	1307	1621	2081	2615	1629
Експорт товарів і послуг (млн. дол. США)	584	705	1187	1285	979
Імпорт товарів і послуг (млн. дол. США)	714	973	1578	1912	978
Ступінь залежності від міжнародної торгівлі, %	49,66	51,76	66,43	61,13	60,07

¹Курс 2005-2008 років -5.05 (1 дол. грн.) Курс 2009р – 7.7 (1дол. грн.)

Товарооборот області за 2010 рік склав 11 млрд. 249,9 млн. грн. і виріс по відношенню до 2009 року на 21,8%.

Обсяг реалізованих послуг за 2010 рік склав 2,28 млрд.грн., що на 162,6 млн.грн. більше ніж за 2009 році.

Населенню реалізовано послуг на 559,7 млн.грн., що становить 24,6% від загальних обсягів і на 6,3% більше ніж 2009 році.

Фінансово-економічна криза також позначилась і на туристичній галузі. Зміна показників туристичних потоків в 2010 році мала і від'ємне значення.

В 2009/2010 році на території Закарпатської області працювало 62 санаторно-курортні установи

(що на 2 більше ніж в попередньому періоді), у тому числі 19 санаторіїв, 3 дитячих санаторіїв, 1 пансіонат з лікуванням, 7 санаторіїв-профілакторіїв, 2 курортна поліклініка, 1 пансіонат відпочинку, 3 дитячі оздоровчо-санаторні позаміські заклади цілорічної дії, 29 баз відпочинку (Закарпаття-2010, с. 483).

Рівень зайнятості за 2010 рік у порівнянні з 2009 роком зріс на 1,4%. Спад зайнятості в 2010 році спостерігалось в будівельній галузі (на 3,2%), в фінансовій діяльності (на 3,2%) та в охороні здоров'я (на 0,3%).

Рівень безробіття, розрахований за методологією МОП, серед населення у віці 15-70 років знизився з 9,9% у 2009 році до 8,7% у 2010 році.

При цьому середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника збільшилась на 18,2% в порівнянні з 2009 роком на і становила 1846 грн.

Грошові доходи населення області за 2010 рік склали 20812 млн. грн. і збільшилися в порівнянні з 2009 роком на 26,2%.

В 2010 році порівняно з 2009 роком реальні грошові доходи населення зменшилися на 10,2%. Величина реальних наявних доходів населення Закарпатської області за період з 2003 по 2009 рік демонструвала динаміку до зростання.

Грошові витрати населення області за попередніми даними за 2010 рік склали 20812 млн. грн. і збільшилися в порівнянні з 2009 роком на 26,2%.

У структурі витрат населення в 2010 році переважали витрати на купівлю товарів та оплату послуг (84,6% отриманих доходів) [6].

Всього за 2010 рік в області було введено в дію 293,3 тис. кв. м. (1400 од.) загальної площі житлових будинків. У порівнянні з 2009 роком обсяг введеної в дію м² житлової площі збільшився на 73,3 % [6].

Обсяг ринку платних послуг у 2010 році склав по всіх каналах реалізації 2277,2 грн., що на 7,7% більше, ніж у 2009 році.

У структурі платних послуг переважали транспортні послуги (63% від загального обсягу ринку).

Найбільше зростання припало на послуги з торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (326,2% по відношенню до аналогічного періоду попереднього року) [6].

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз дозволяє зробити наступні висновки:

Всебічний аналіз стану регіону має здійснюватися на початковому етапі стратегічного управління, охоплювати не тільки склад і взаємозв'язки його внутрішніх елементів, а й функціонування та тенденції, що складаються.

Базою для розробки відповідних економічних рішень має слугувати комплексний багатоаспектний аналіз. Аналіз соціально-економічного стану необхідно проводити використовуючи наступний алгоритм: 1. аналіз економіко-географічного положення; 2. аналіз узагальнюючих показників розвитку регіону; 3. аналіз економічного стану регіону; 4. аналіз соціального стану регіону.

Закарпатська область характеризується відносно низьким рівнем соціально-економічного розвитку. Основною причиною цього є слабкий рівень розвитку промислового виробництва. Це відображається й на рівні виплаченої заробітної плати і на виробництві товарів, на результатах діяльності підприємств.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua>
2. Баранский Н.Н. Очерки по школьной методике географии. — М.: Учпедгиз, 1954. — 208 с.
3. Міжнародна економіка: навч. посіб. / [Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова, В. М. Осипова та ін.]. – [видання 2-ге перероб. та доп.]. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 1118 с.
4. Статистичний збірник «Регіони України», 2008. У 2_х ч. Ч. 2 / Державний комітет статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2010. – 805 с.
5. Статистичний збірник «Регіони України», 2010. У 2_х ч. Ч. 1 / Державний комітет статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2010. – 368 с.
6. Статистичний щорічник Закарпаття за 2010 р. / Держком. статистики України. Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2011. – 650с
7. Стратегія економічного та соціального розвитку Закарпатської області до 2015 року / Закарпатська обласна державна адміністрація. – Ужгород, 2006. – 22 с.